

«E só content combatre-us-ho». Batalles i bandositats a Castelló d'Empúries

Enric Bassegoda Pineda

El 1919 veia la llum una obra de referència per a l'estudi del món cavalleresc tardomedieval, fonamental per entendre com actuava la noblesa en un moment, el segle xv, en què ja s'havien iniciat canvis imparables que l'afectaven de manera determinant. Es tracta de *La tardor de l'Edat Mitjana*, del professor neerlandès Johan Huizinga, que explica com l'ideal cavalleresc experimentava un moment d'expansió mentre que al mateix temps una crisi de valors restava importància a la noblesa, que veia cada vegada més limitat el seu poder.¹ Tot i això els nobles no s'estaven de reclamar el paper que creien que els pertocava i, en certa manera, el fet de reivindicar-se com a cavallers, uns cavallers idealitzats, era un intent de demostrar com n'eren de necessaris per a la societat on vivien. Una societat caracteritzada per la creació d'estats forts en mans de reis autoritaris i pel trasllat del poder econòmic a les ciutats i als mercaders, contraposada, doncs, als interessos d'una noblesa que havia cedit molts privilegis i que havia basat la seva riquesa en les terres i les rendes agràries (per bé que molts nobles van ser capaços d'iniciar-se en les operacions financeres).

Temps a venir, Martí de Riquer, en obres com *Caballeros andantes españoles* (1967) o l'edició de les *Lletres de batalla* (1963-68), que recull un seguit de cartes de desafiament trameses entre diferents cavallers de la Corona d'Aragó, aprofundia aquesta visió d'una noblesa orgullosa que buscava el seu lloc, bregosa, i fins a un cert punt decadent, que oferia una visió *romàntica* del que era la cavalleria. Actuant així perseguien mantenir un estatus social superior que enlluernés els seus contemporanis, mostrant-se com més del

que eren en realitat. Riquer en certa manera va adaptar les idees de Huizinga al món hispànic, amb molts exemples que demostren actituds tronades en uns joves que havien estat educats, durant llargs períodes i a base de grans esforços, per ser cavallers, dirigents de la societat, i que s'adonaven de com el seu poder havia iniciat una clara davallada.

En el cas de la Corona d'Aragó encara s'hi ha d'afegir un altre detall important: la manca d'un poder reial fort, resident al país de manera permanent. Durant el segle xv, efectivament, diversos moments demostren la falta de control sobre la noblesa per part dels sobirans. En primer lloc, l'interregne posterior a la mort de Martí l'Humà (1410-12), que va viure el seu punt àlgid en una guerra entre els candidats a succeir-lo i els seus partidaris. L'assassinat de l'arquebisbe de Saragossa, García Fernández de Heredia, per part d'Antón de Luna l'1 de juny de 1411, és un moment emblemàtic d'aquest període. Antón de Luna, partidari de Jaume d'Urgell i l'arquebisbe, que tenia com a candidat Lluís d'Anjou, tenien la intenció de reunir-se a La Almunia de Doña Godina per tal de solucionar la tutela que ambdós volien exercir sobre Frederic de Luna. Ara bé, abans d'iniciar una reunió, Luna mateix o els seus homes mataren l'arquebisbe, un magnicidi que fou nefast per a la causa urgellista a Aragó i de retruc a la resta de territoris. Afegim encara, que l'enfrontament dels Luna amb una altra família de l'aristocràcia aragonesa, els Urrea, resultà en una guerra de bandositats contínua i va motivar que durant l'interregne les dues famílies es posicionessin en bàndols contraris.

Més tard, les absències d'Alfons el Magnànim (1420-23; a partir de 1435) van resultar especial-

1. Per a la traducció castellana, vegeu Huizinga (1978).

Retrat d'Alfons el Magnànim. Seguidor de Piero della Francesca, c. 1440-50. (París, Museu Jacquemart André).

ment greus per a Catalunya, ja que després del 1423 el rei fixarà la residència a València. Aquesta situació va permetre a la noblesa de prendre's tota mena de llibertats sense cap reacció per part del poder; tot i els intents de la lloctinent Maria de Castella, testimoniats per infinitat de memorials sobre els greuges comesos que trametia al seu marit per tal que apliqués els càstigs i les multes necessàries. Però el poder era massa lluny i les resolucions eren massa lentes per canviar actituds que venien de lluny i que, sobretot, tenien un marc legal on sustentat-se.

En efecte, la noblesa a la Corona d'Aragó aduïa uns drets històrics i en aquest calaix de sastre ho encabien tot, fins i tot quan els seus actes eren criminals. Aquests privilegis establien que els nobles tenien dret a dur armes i a usar-les en defensa pròpia, així com també el dret a la guerra privada, és a dir a la lluita contra un enemic, que havia de ser noble a la força, fent servir qualsevol mitjà; i en el cas que es produís una mort, no hi havia responsabilitat perquè estaven emparats per un dret propi, tal i com descriu perfectament Núria Sales (1987). Per exemple, es donava per establert l'ús de fills bastards en l'execució de crims, assassinats i altres feines brutes que havien de beneficiar el conjunt de la família. En l'ideari

nobiliari medieval estava plenament assumit, i fins i tot tractadistes morals com Francesc Eiximenis ho recollien. Tots aquests aspectes van conduir a les famoses bandositats (baralles entre bàndols) endèmiques a totes les ciutats i territoris de la Corona d'Aragó, amb protagonistes ben destacats: ja hem citat Antón de Luna, però també hi podríem afegir el poeta valencià Gilabert de Pròixida, que participava en les bandositats de València en el grup dels Centelles contra els Vilagut, entre molts d'altres.

En aquest escenari de violència entre els nobles catalans al segle xv es produeix un altre fenomen: el trasllat de la noblesa, de manera progressiva, als nuclis urbans, tot abandonant els seus castells. És així com les ciutats es converteixen en el decorat on es produeixen situacions de violència marcada i Castelló d'Empúries, com a nucli urbà important de l'època, va veure i viure diversos episodis de baralles entre membres de l'estament nobiliari, algunes de les quals s'han pogut documentar.

Pere de Vilagut

Pere de Vilagut és un dels millors exemples del perfil de noble que hem descrit per a aquest període. Bregós, polèmic i avesat a prendre's la justícia per la seva mà en tant que noble i posseïdor d'uns drets, la seva manera d'actuar era la d'un fatxenda orgullós i violent que aplica la llei del més fort. Originari d'una família de la noblesa empordanesa resident a Sant Mori, amb possessions al voltant d'aquesta població, era fill de Bernat de Vilagut i de Gueraula o Constança de Creixell. Devia néixer en el tombant dels segles xiv al xv, potser una mica abans. Tenia tres germans: Bernat, l'hereu; Joan, que fou frare hospitaler i va arribar a la dignitat de castellà d'Amposta, i també poeta ocasional; i Guillem. Sembla que tots eren més grans que ell; si més no, els va sobreviure a tots i va ser ell, des de 1434 fins a la seva mort, el 1448, el senyor de Sant Mori.

Ja en època de la reina Violant de Bar, els Vilagut tenien relació amb la cort, on van exercir diversos càrrecs, i sobretot posseïen un bé molt

preuat en la política mediterrània del rei Alfons: els vaixells. D'aquesta manera, van poder aconseguir millors posicions i esdevenir personatges amb una certa influència a la cort. D'aquí que el 1427 fos el mateix rei Alfons qui s'interessés perquè Joan de Vilagut obtingués la castellania d'Amposta, juntament amb altres favors rebuts pels altres dos germans. Pere va ser potser el més allunyat de la cort, per bé que hi havia residit i fou allí on el rei Alfons el va adobar cavaller el 1416. També sabem que el 1419 era patró d'una galera, cosa que possiblement indica que va participar en l'expedició mediterrània del Magnànim que va sortir del port dels Alfacs un any més tard. També consta com a majordom de la reina Violant de Bar el 1422.

És justament a partir d'aquests anys que el deixem de trobar relacionat directament amb la cort. És possible que s'encarregués de la gestió del patrimoni familiar, mentre els seus germans continuaven els negocis marítims i possiblement també exercien el cors, activitat altament lucrativa. Així doncs, es va traslladar a l'Empordà i va iniciar un currículum de malvestats, baralles i enfrontaments amb tot tipus de gent, amb una actitud que poc tenia a veure amb la d'un bon cavaller, o almenys amb aquella que dominava l'ideal cavalleresc que tan bé descriu Huizinga.

Les primeres accions documentades a l'Empordà són correrries i escaramusses. El 1428 el rei va haver de cridar a l'ordre a Pere de Vilagut i a Bernat de Llebià, donzell de la Bisbal, per les malvestats que causaven a la zona. El 1432, Vilagut va segrestar un escrivà de la ciutat de Girona i demanava un rescat per alliberar-lo, amb amenaça

de mort. Aquest acte és una mostra de violència sobre un membre de l'entramat administratiu, que no causava cap tipus de remordiment en Pere. Dos anys més tard, a Castelló d'Empúries, s'enfrontava al procurador del comtat d'Empúries (que en aquell moment estava en mans de la ciutat de Barcelona) i, mentre es feia l'amo de tot, va enderrocar un molí. En les actes del consell municipal de Barcelona, reunit per analitzar l'actuació del seu procurador, Galceran Ombau, i les iniquitats de Pere de Vilagut i els seus, es pot llegir:

Lo procés que l'honorable en Galceran Ombau, àlies Carbó, procurador general del comtat d'Empúries entenia a fer contra aquells que havien enderrocat un molí del comtat, apellat lo molí d'en Sopa, lo qual, per raó de moltes menaces qui eren estades fetes per moltes d'enderrocar-lo ne de cremar molts cortals o cases o fora la via de Castelló, lo dit procurador se havia pres a mà de la ciutat, lo honorable mossèn Pere de Vilagut hagués tramès al dit mossèn lo procurador una lletra de gran terror continent en si moltes coses, les quals sabien a menaces, la qual fou llegida en lo dit consell. E, d'altre part, mossèn Berenguer de Pantons havia trameses dues lletres ab hom en Berenguer Esquerrer, qui contenien desafiaments e desenentiments fets per lo dit mossèn Berenguer al dit mossèn lo procurador e reconegut ja per misser Bonanat Pere, un dels advocats ordinaris de la dita ciutat. E les dites coses fossen estades massa gosades e atemptades en gran menyspreu e vilipendi de la senyoria que la dita ciutat ha del comtat d'Empúries e poca temor d'aquella; e per ço que els dits mossèn Pere de Vilagut e mossèn Berenguer de Pantons e altres de llur adherència senyorejassen a llur guisa e sens dubte e temor de senyor lo dit comtat, e especialment la vila de Castelló segons pràctica mostraria ja ho havia mostrat en lo passat en molts actes atemptants en persones de molts oficials e principals del dit comtat, les quals coses foren aquí especificades e mencionades. [...].
(Riera Fortiana 1976)

En una altra resolució reial de 1444 el rei Alfons s'adreça, des de Nàpols, a un seguit de nobles i membres de l'orde de l'Hospital, familiars i membres del seguici del castellà d'Amposta, Joan de Vilagut, per tal d'absoldre'ls de tots els delictes de què se'ls acusa, entre els quals hi ha els d'ino-bediència i resistència a l'autoritat, sempre i quan

Cavallers a l'Arc Triomfal d'Alfons el Magnànim al Castell Nou de Nàpols, Francesco Laurana, 1453.

reconduexin la seva actitud. Aquesta resolució va ser impulsada per fra Vilagut i entre aquests familiars i nobles hi ha el germà del castellà, Pere, que s'estava en aquell moment a la residència del castellà, a Saragossa. Potser podem pensar que si estava a Aragó és perquè fugia de la justícia catalana, o bé s'hi havia refugiat perquè temia alguna represàlia.

Escarment no en devia rebre perquè dos anys més tard el trobem exercint la tutoria de Bernat Mateu de Juià, un menor, hereu de Joan Mateu de Juià. Naturalment la tutoria no va ser ni plàcida, ni tranquil·la, sinó un focus de problemes constants, cosa gens d'estranyar coneixent el personatge. Malauradament desconeixem els detalls concrets d'aquesta tutoria, i només sabem que hi havia problemes.

Ara bé, el conflicte que il·lustra millor l'actitud de Pere de Vilagut com a noble bregós és el que va mantenir amb Bernat de Senesterra, possiblement fill d'un altre Bernat Senesterra, que havia estat procurador reial del comat d'Empúries a la primera dècada del segle XV i que era propietari de possessions prou importants com Monells, Ullastret, Siurana d'Empordà, o Calabuig, enclavaments veïns de les terres dels Vilagut a Sant Mori. El 1430 el rei ja havia de demanar a fra Joan de Vilagut que intercedís en la guerra privada entre el seu germà i aquest segon Bernat Senesterra. No se sap amb certesa què els enfrontava, però tenir possessions limítrofes podia ser causa de problemes, com també ho podien ser els conflictes d'interessos que podien tenir a la vila de Castelló, on els Vilagut posseïen una residència i tot fa pensar que els Senesterra també. Bernat era algú avesat a les correries, com el mateix Vilagut;² és curiós, en canvi, que se'ls documenta amb negocis conjunts, de compra-venda de censals, per bé que ja és a la segona meitat de la dècada de 1440. El cas és que al maig de 1449 ambdós personatges van coincidir en un camí ral i van entaular batalla amb conseqüències

2. Sobrequés (1973: II, 90) documenta una carta dels jurats gironins al rei on l'informen d'un terratrèmol succeït abans del 10 d'abril de 1427 i esmenten que aquest és causa de les bandositats que tenen entre si Bernat de Senesterra i Joan de Sant Miquel.

tràgiques: Bernat de Senesterra va morir de les ferides que li havia causat Pere, el qual també devia resultar-ne ferit d'importància perquè el juny següent ja consta com a mort. L'hereu de Pere de Vilagut fou la seva esposa, Joana de Rocabertí, amb qui no havien tingut fills, la qual va lliurar ràpidament l'herència, amb el castell de Sant Mori inclòs, al seu germà, Pere de Rocabertí.

Pere de Rocabertí

Pere de Rocabertí té un origen familiar semblant al del seu cunyat: era fill dels Rocabertí de Cabrenys, una branca del llinatge dels vescomtes de Rocabertí i Peralada, una família del nord de l'Empordà. Era el petit de quatre germans, tres nois i una noia. El germà gran, Dalmau, era l'hereu de la baronia de Cabrenys. El segon, fra Bernat Hug, es va dedicar a la carrera eclesiàstica i va entrar a l'orde de Sant Joan de Jerusalem o de l'Hospital, curiosament protegit pel seu cunyat fra Joan de Vilagut, i també fou poeta, en aquest cas no tan ocasional. Joana, com ja s'ha indicat, es va casar amb Pere de Vilagut. La posició de Pere de Rocabertí, doncs, el va obligar a guanyar-se la vida com a soldat de fortuna i a esperar que, en algun moment, pogués millorar la seva posició. Com es pot suposar fàcilment, la fortuna li va somriure quan va rebre l'herència dels Vilagut, de mans de la seva germana vídua del darrer germà Vilagut, Joana, a qui Pere va acollir i va mantenir en el seu cercle familiar.

Aquesta cessió de l'herència mostra que els Rocabertí eren una família cohesionada i ben

Castell de Sant Mori.

avinguda. De fet els germans sempre es van preocupar els uns dels altres (l'hereu Dalmau, especialment, va tenir bona cura de Pere, el més desvalgut de tots). Una de les primeres notícies que en tenim són les negociacions que Pere va dur a terme per tal que el seu germà Dalmau (possiblement absent a Itàlia en ajut, amb els seus vaixells, del rei Alfons) es pogués casar amb Beatriu de Cervelló. També va ser Dalmau qui va aprovar la cessió de Joana a Pere de l'herència dels Vilagut.

D'aquesta manera, Pere de Rocabertí va seguir un mode de vida paral·lel al seu cunyat homònim: sense ser hereu de res, es va convertir en senyor de Sant Mori; de la mateixa manera, de jove, va estar relacionat en múltiples embolics, emboscades i situacions tèrboles, en una nova mostra de l'arrogància i les ganes de brega de la noblesa local, que feia i desfeia al seu gust sense el control de la monarquia. Aquests enfrontaments foren una gran escola, ja que el van forjar com a un soldat ben capacitat, qualitats que es van demostrar clarament quan, en el decurs de la Guerra Civil catalana, es va convertir en l'indomable capità de la Força Vella de Girona, tal i com es pot veure en les biografies de Santiago Sobrequés (1957 i 1973).

La primera dada documental de Pere de Rocabertí és de 1442. La reina Maria de Castella va enviar un memorial al seu marit, a Nàpols, per tal que, si Pere hi arribava, fos interrogat sobre un cas controvertit i amb múltiples implicacions familiars que havia succeït poc abans al camí ral, prop de Sant Celoni:

Mas dirà a sa senyoria [el rei Alfons] com retornant mossèn Jofre de Rocabertí, germà del vescomte de Rocabertí, de la cort de la dita senyora [la reina Maria], prop de Sent Celoni, li són eixits en un mal pas onze ballesters e mataren-lo. La dita senyora escriví tantost al governador que de continent anàs allà e inquirís qui ho havia fet, car la fama era que la vescomtessa [Blanca de Cruilles] ab altres parents del vescomte de Rocabertí lo havien fet matar perquè consentí en un matrimoni que es féu del fill del vescomte ab la filla del vescomte d'Èvol. Partí de Barcelona e fons a Gerona e donà mal recapte en la cosa. Ha trobat com en Sitjar ha publicat com ell l'ha mort cuidant

Íncipit del *Llibre de batallia facienda*, sobre el duel judicial, segle XIV.

matar mossèn Gabriel Miquel, son enemic. Aquesta cosa par una mal colorada ficció, car matà'l de dia, e ja venia espiat, e la spia se avançà al pas segons a la dita senyora és estat escrit. Ha tornat a escriure al governador ab gran increpació e ha hi fet anar ab ell misser Francesc Castelló a fi que la cosa s'encerque. Entén a fer extrem de poder saber-la e punir a qui tan gran malvestat ha feta. Sia de sa mercè si allà [Nàpols] arribava en Pere de Rocabertí, qui és d'açò principalment difamat, e ha fet altres coses, trencat salvaguardes e fet robos e altres mals, proveir-hi. E així mateix, si a senyoria era recorregut per part del dit vescomte ni de sa muller ni del dit Sitjar o altres per la dita mort e altres coses per algunes proveions, que plàcia a sa senyoria aquells denegar fins la veritat dels afers se sia sabuda.

(Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Cancelleria, 2650, fol. 170. Datada a Saragossa el 22 de maig de 1442).

Jofre de Rocabertí, doncs, germà del vescomte Dalmau V, va ajudar el seu nebot, el futur vescomte Jofre VII, a casar-se amb Joana de So i de Castro, filla del vescomte d'Èvol. Aquest matrimoni no agradava a la vescomtessa Blanca de Cruilles, segona esposa de Dalmau i madrastra de Jofre, que segurament volia protegir els drets del seu fill Martí Joan de Rocabertí. Com a venjança, van matar aquest Jofre i ho van voler dissimular fent veure que havia estat un tal Sitjar, que s'havia confós perquè el seu objectiu era Gabriel Miquel.

En aquest conflicte es comença a perfilar una constant de l'època: l'enfrontament de les dues branques dels Rocabertí. Per un costat la branca vescomtal, amb Jofre VII al capdavant, i per l'altre els Rocabertí de Cabrenys, amb un paper destacat de Pere, que es configuren com a protectors del germanastre de Jofre, Martí Joan.

Entre 1454 i 1457 Pere de Rocabertí pertanyia a la host del seu germà Dalmau en un conflicte que enfrontava aquest amb el seu cunyat, Guerau Alemany de Cervelló, com informen diversos memorials de greuges que Joan de Navarra envia als seus funcionaris. La disputa venia del fet que Guerau de Cervelló va ordenar al seu fill bastard, Antonello, que matés el bastard dels Rajadell, de nom Nicolau. De nou es veu com els camins no

eren del tot segurs i sobretot eren els espais elegits per dur a terme els assassinats, allunyats de tot i de tothom i amb múltiples amagatalls on esperar i amagar-se. Dalmau de Rocabertí es va encarregar de pregonar aquest fet perquè recla-

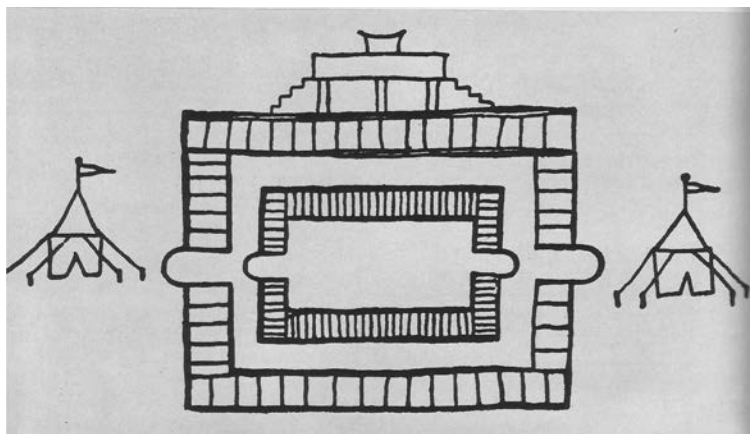
mava una part de l'herència dels seus sogres per a la seva esposa Beatriu. Guerau de Cervelló es mostrà fortament ofès i entre ells dos s'enviaren vuit lletres de desafiament, en les quals es poden llegir les acusacions, a més d'amenaques, insults i sobretot les motivacions que els dugueren a enfrontar-se, que com ja s'ha esmentat foren de caire econòmic i amb assumptes d'herència de per mig (per bé que sembla que mai arribaren al combat singular, sempre, segons diuen tots dos, per culpa de l'altre). Malgrat les fonts d'informació, documentals i literàries, no se sap com es va acabar aquest enfrontament, però sí que és simptomàtic el fet que mentre Dalmau de Rocabertí i els seus germans foren reialistes durant la Guerra Civil, Guerau de Cervelló fou un rebel al rei Joan.

En aquests dos fets hem vist l'actuació de Pere de Rocabertí, però potser no en el paper principal. Una tercera ocasió, que sembla tenir relació amb les dues anteriors, és la culminació dels actes de Pere com a personatge altament conflictiu i bregós. La relació amb el primer fet sembla força clara i apareix documentada gràcies a nou records i cartells de batalla fets als trompetes per part dels nobles que hi van participar i que s'han conservat al manuscrit 18444 de la Biblioteca Nacional d'Espanya. A finals de 1457 esclata un enfrontament entre el vescomte Jofre de Rocabertí i els germans Dalmau i Pere de Rocabertí. El vescomte sembla que té uns assumptes pendents amb Dalmau i li envia unes cartes de desafiament a Sant Mori, on el situava en aquell mo-

ment. Quin era el motiu d'aquell desafiament? No se sap, però és molt probable que els problemes que hi havia entre el vescomte i el seu germanastre, Martí Joan, que els Rocabertí de Cabrenys protegien, siguin l'escàndol d'aquest enfrontament. Per altra

banda, no seria d'estranyar que, amb motiu de l'enfrontament entre Dalmau de Rocabertí i Guerau de Cervelló, Jofre VII prengué partit per aquest últim i d'aquesta manera afeblís també les aspiracions del seu germanastre.

Sigui com sigui, si seguim aquests documents, el desafiament de Jofre a Dalmau va ser recollit per Pere, que sí que era a Sant Mori i es mostrà d'allò més bel·licós i desafiament envers el vescomte. Sembla que Jofre no tenia massa ganes de barallar-se amb Pere, el qual, en canvi, es mostra ofès i decidit a passar a l'acció i mostrar el seu orgull. Els fets més rellevants es van produir, segons escriu Pere de Rocabertí, la vigília de Nadal de 1457. Quan era a punt de marxar de Castelló cap a Pau o Roses, es va trobar les portes de la vila

Dibuix a les notes del 16 de juliol de 1469 del *Dietari de la Diputació del General de Catalunya*, de Jaume Safont, on es fa referència a una batalla a ultrança a peu.

tancades per ordre dels cònsols i del procurador, cosa que ell va interpretar com una emboscada, en tant que dos homes del vescomte, els nobles Ivany de Castro, germà del vescomte d'Èvol i cunyat del de Rocabertí, i Francesc de Pinós, germà del vescomte d'Illa i Canet, eren als límits de Castelló i l'esperaven armats. Pere, veient-se presoner, va oferir camp per a una batalla, però ni li fou retornada resposta, ni tampoc li va acabar passant res aquell dia.

El dia dels innocents, o sigui el 28, encara era a Castelló i, segons explica en els seus textos, Ivany de Castro i Francesc de Pinós s'hi van presentar, van trametre el seu trompeta a Pere per tenir batalla i aquest va fugir —aquest darrer punt és narrat pels dos homes del vescomte. En la resposta de Pere, evidentment, els desafia a ultrança si continuen dient que va fugir perquè explica que els va esperar tranquil·lament fora de Castelló per evitar ser pres a traïció, com ja li havia passat anteriorment. De nou, els ofereix que proposin un camp de batalla i espera resposta, que no rep en aquell moment i, per tant, considera que el seu honor no pot ser qüestionat. El més curiós de tot és que espera la resposta al castell d'Ullastret, on resideix el seu procurador, que és ni més ni menys que Bernat de Senesterra, el fill homònim d'aquell Senesterra que havia mort a mans de Pere de Vilagut. Així doncs, es clou el cercle entre uns personatges molt relacionats de la noblesa empordanesa, ja sigui com a amics i servents, o com a enemics.

Finalment, Francesc de Pinós li comunica que en el termini de sis mesos (la missiva està datada el 30 de gener de 1458) el combatrà «a cavall, ab los cavalls armats e ab arnès de segut ab les dobladores, e ab elmet, ab llances de vint palms, ab dues espases, l'una de quatre pams de ferrussa, l'altra de tres e mig, e ab copagorges de palm e mig de ferrussa» en el camp que Pere de Rocabertí triï, amb un jutge competent. Si no s'hi presenta ell restarà «content», és a dir, tindrà raó de tot el que s'han dit, bàsicament que Pere de Rocabertí és un covard i un mentider.

Malauradament no hi ha més informació sobre aquest conflicte. No sabem si Pere de Rocabertí es va acabar enfrontant amb Francesc de

Pinós, o amb Ivany de Castro o amb el vescomte. El que sí que sabem és que l'enfrontament venia de lluny i en les mateixes dates que aquests nobles s'enviaven cartes, Joan de Navarra enviava ordres al seu algtzir, Joan de Montbui, en els termes següents:

Primerament, de continent se informarà quan són estades presentades les lletres de les treves reials trameses als Rocabertins e al vescomte e, si trobara los dits Rocabertins, après la presentació de les dites treves, haver feta novetat o cavalcada alguna contra lo dit vescomte e altres de sa part, de continent prenga les persones del dit mossèn Dalmau e en Pere de Rocabertí, e altres que ab ells seran estats en les dites novetats, e aquells men ben presos al dit senyor Reial Lloctinent on que sia. E lo semblant farà del dit vescomte si, après la presentació de les dites treves a ell fetes, se trobarà a haver fet alguna novetat o cavalcada contra los dits Rocabertins.

(ACA, Cancelleria, 3304, fol. 185v, datada a Molins de Rei, 30 de desembre de 1457)

Si els nobles no complien el que estipulava aquest memorial, l'algtzir tenia ordre de confiscar els seus béns, entre els quals s'hi comptaven les possessions patrimonials (com és el cas de Sant Mori en Pere, i el castell de Peralada en el cas de Jofre), i cridar la host i el sometent de la vegueria de Girona per posar ordre.

Amb tot, aquests protagonistes es tornaren a trobar temps a venir. En el transcurs de la Guerra Civil catalana van ser actors principals d'un fet bèl·lic sense massa transcendència en l'esdevenir de la guerra, però prou curiós per referenciar-lo, sobretot perquè il·lustra perfectament els enfrontaments que hi va haver en diverses famílies i com les enemistats precedents van influir en la tria de bàndol. El març de 1464 el nou rei dels catalans, Pere el Conestable, va exigir a diversos nobles que li retessin homenatge, entre els quals hi havia Ivany de Castro, castellà de Palau-saverdera, que tenia aquest castell en nom de l'almirall Joan de Vilamarí, casat amb la seva germana Elionor. Davant la seva negativa, a l'abril el Conestable hi envià un destacament comandat pel seu cunyat i antic aliat de correrries, el vescomte Jofre de Rocabertí per tal d'assetjar i rendir el

castell. Al seu torn, des de Girona es va enviar una altra partida d'homes que, per si fos poca la primera casualitat, estava comanada per Pere de Rocabertí i que havia d'ajudar el seu antic enemic Ivany «a pesar del odio que se profesaban» en paraules de Jerónimo Zurita.³ En aquesta ocasió, el setge es va aixecar. Palau continuà essent reialista i el vescomte de Rocabertí va haver de protegir-se del seu cosí Pere per no quedar entre dos exèrcits enemics. L'any següent, el 1465, seria fet presoner a la batalla de Calaf i restaria set anys empresonat a Xàtiva, i la seva esposa, Joana de Castro, seria l'encarregada de regir el vescomtat. Ivany, després del setge, va quedar en un segon pla durant la resta del conflicte, mentre que Pere va demostrar que era un capità indispensable per al triomf del bàndol reialista, tant a l'Empordà com durant tota la guerra. L'aprenentatge que havia fet en les bandositats i correries quan era jove, juntament amb el seu tarannà enèrgic, segur que fou decisiu per a forjar-se com a militar i per al paper clau que va tenir al servei del rei Joan II.

3. Vegeu-ne l'edició moderna a Canellas López (1988).

Bibliografia essencial

- BASSEGODA PINEDA, Enric, 2005: «Els senyors del castell de Sant Mori al segle XV», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 8, 365–74.
- BASSEGODA PINEDA, Enric, 2004: «Dos poetes castellanins del segle XV», *Mot so razo*, 3, 16–24.
- CANELLAS LÓPEZ, Ángel (ed.), 1988: Jerónimo Zurita, *Anales de Aragón*, Saragossa: Institución Fernando el Católico (CSIC).
- GIRONELLA I GRANÉS, Josep Maria, 2010: *Els molins i les salines de Castelló d'Empúries al segle XIV*, Barcelona: Fundació Noguera.
- HUIZINGA, Johan, 1978: *El otoño de la Edad Media*, Madrid: Alianza Editorial.
- RIERA FORTIANA, Enrique, 1976: «Etapla barcelonesa del condado de Ampurias (1409–1456)», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 11, 261–85.
- RIQUER, Martí de, 1963-68: *Lletres de batalla*, Barcelona: Barcino.
- RIQUER, Martí de, 1967: *Caballeros andantes españoles*, Madrid: Espasa-Calpe.
- SALES, Núria 1987: «Existí un bandolerisme català del barroc?», *L'Avenç*, 104, 52–62.
- SOBREQUÉS I VIDAL, Santiago 1957: *Els barons de Catalunya*, Barcelona: Vicens-Vives.
- SOBREQUÉS I VIDAL, Santiago & SOBREQUÉS I CALLICÓ, Jaume, 1973: *La Guerra Civil catalana del segle XV*, Barcelona: Edicions 62, 2 vols..